

Wojciech Kozieja, Jarosław Gniazdowski

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Lubuski Oddział Regionalny w Zielonej Górze

PRZESTRZEGANIE WYBRANYCH ELEMENTÓW ZWYKŁEJ DOBREJ PRAKTYKI ROLNICZEJ W GOSPODARSTWACH ROLNYCH W KOTLINIE KARGOWSKIEJ NA PRZYKŁADZIE GMINY BOJADŁA (OBSZAR ONW) I TRZEBIECHÓW POSIADAJĄCYCH MIN. 2 DJP

APPLICATION OF CHOSEN ELEMENTS OF GOOD AGRICULTURE PRACTICE IN KARGOWA VALLEY EXAMPLD BY OVER 2 DJP FARMS IN PARISHES BOJADŁA (ONW AREA) AN TRZEBIECHÓW

Słowa kluczowe: Zwykła Dobra Praktyka Rolnicza, nawozy organiczne.

Streszczenie: Coraz powszechniejszy staje się pogląd, że szczególna odpowiedzialność za ochronę środowiska przypada rolnictwu, które użytkuje około 60% ogólnej powierzchni kraju, a poprzez działalność produkcyjną wpływa w znacznym stopniu na zmiany właściwości wody [Greinert, 1983], gleby, powietrza, oraz przyczynia się do zmian bioróżnorodności środowiska. W budowaniu tej świadomości w obszarze rolnictwa ma pomóc Kodeks Zwykłej Dobrej Praktyki Rolniczej, który informując co jest dozwolone lub zabronione zapobiega popełnianiu wykroczeń, kształtuje właściwą postawę rolników wobec obowiązującego prawa oraz uczy jak ograniczać ujemne oddziaływanie rolnictwa na środowisko. Autorzy w prezentowanej pracy omawiają niektóre elementy Zwykłej Dobrej Praktyki Rolniczej (ZDPR) dotyczącej przechowywania oraz aplikacji nawozów organicznych (obornika, gnojowicy). Zwracają również uwagę na sposób użytkowania gruntów i strukturę zasiewów, będącą w bezpośrednim związku z prawidłowym zagospodarowaniem nawozów. W artykule przedstawiają stan obecny wykorzystania nawozów organicznych w wizytowanych gospodarstwach rolnych w gminach Bojadła i Trzebiechów. Przeprowadzone badania wykazały, że stosowanie zasad ZDPR przez rolników w znacznym stopniu odbiega od stawianych wobec nich oczekiwań.

Key words: Good Agriculture Practice, organic fertilizers.

Summary: It is becoming a popular opinion that agriculture bears particular responsibility for protection of the environment. Agriculture covers circa 60% of the country area and through the processes of production it influences seriously the quality of water, soil and air as well as the changes in biological heterogeneity of the environment. The Code of Good Agriculture Practice was designed to help create the awareness of this responsibility by providing information of what is allowed and what is not, and thus to prevent offences, propagate correct attitude

towards the law among farmers and teach how to reduce negative influence of agriculture over the environment. The authors discuss chosen elements of Good Agriculture Practice concerning storage and application of organic fertilizers (stable and liquid manure). They also point out at methods of soil exploitation and sowing structure, both of which are directly related to proper use of fertilizers. The article presents actual state of the use of organic fertilizers in inspected agricultural farms in parishes Bojadła and Trzebiechów. Inspections revealed that application of Good Agriculture Practice differs considerably from what is expected.

WSTĘP

Zakres Zwykłej Dobrej Praktyki Rolniczej jest określony w rozporządzeniu Rady Ministrów będącym aktem wykonawczym do ustawy o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich ze środków pochodzących z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej oraz o zmianie innych ustaw, które zaczną obowiązywać po wejściu Polski do Unii Europejskiej.

Zdecydowana większość wymogów ZDPR wynika z następujących ustaw i rozporządzeń:

- Ustawa Prawo Wodne z 18 lipca 2001 r. (DzU z 2001 r., nr 115, poz. 1229);
- Ustawa o nawozach i nawożeniu z dnia 26 lipca 2000 r. (DzU z 2000 r., nr 89, poz. 991);
- Ustawa o ochronie roślin uprawnych z dnia 12 lipca 1995 r. (tj. DzU z 2001 r. nr 171, poz. 1398);
- Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 października 1991 r. (DzU z 2001 r. nr 99, poz. 1079);
- Ustawa o odpadach z 27 kwietnia 2001 r. (DzU z 2001 r., Nr 62, poz. 628);
- Ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych z dnia 3 lutego 1995 r.;
- Ustawa o utrzymaniu czystości i porządku w gminach z 13 września 1996 r. (DzU z 1996 r. nr 132, poz. 622);
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać programy działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych (DzU z 2003 r. nr 4, poz. 44);
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie kryteriów wyznaczania wód wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych (DzU z 2002 r. nr 241, poz. 2093);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i RW z dnia 1 czerwca 2001 r. w sprawie szczegółowego sposobu stosowania nawozów oraz prowadzenia szkoleń z zakresu ich stosowania (DzU z 2001 r. nr 60, poz. 616);
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 1 sierpnia 2002 r. w sprawie komunalnych osadów ściekowych (DzU z 2002 r. nr 134, poz. 1140).

ZDPR jest przedmiotem tzw. kontroli na miejscu, w gospodarstwie rolnym. Organem kontrolującym ZDPR jest Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), która jest agencją płatniczą w ramach programu „Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich” (PROW). Jedną z funkcji Agencji jest wykonywanie kontroli w celu monitorowania realizacji zobowiązań przyjętych przez rolnika wynikających z ubiegania się o płatności z funduszy unijnych. ARiMR jest zobowiązana do powiadomienia odpowiednich organów w sytuacji stwierdzenia łamania prawa podczas wykonywania kontroli w gospodarstwie.

Do składania wniosków o dopłaty będą uprawnione wszystkie gospodarstwa powyżej 1 ha użytków rolnych. Większe z nich, dysponujące większą obsadą zwierząt (np. pow. 50 szt bydła), w znacznym stopniu poprawiły już warunki przechowywania nawozów organicznych pochodzących z własnej produkcji zwierzęcej, budując prawidłowe płyty obornikowe czy zbiorniki na gnojowicę. Niestety „małe” gospodarstwa, których kondycja ekonomiczna nie pozwoliła na skorzystanie z programów pomocowych, w znacznej części nie są dostosowane do prawidłowego funkcjonowania.

Celem niniejszej pracy jest określenie warunków zagospodarowania nawozów naturalnych, w oparciu o strukturę zasiewów, właściwą obsadę SD/haUR, warunki przechowywania nawozów w małych gospodarstwach rolnych.

MATERIAŁY I METODY

Badania przeprowadzono w okresie od 3.11.2002 do 14.04.2004 r. W tym celu posłużono się ankietą, której zadaniem była odpowiedź na następujące pytania:

- jaka jest ilość trzymanego w gospodarstwie bydła i trzody chlewnej,
- ilość użytków rolnych w gospodarstwie i jego struktura,
- sposoby przechowywania obornika i gnojowicy, jak również termin aplikacji do gruntu.

Do badań wybrano wszystkie gospodarstwa rolne z gminy Bojadła i Trzebiechów, które utrzymują minimum 2DJP. Ankietę wypełniono w trakcie wizytacji terenowej przeprowadzonej przez pracowników ARiMR, kontrolującej przestrzeganie zasad Dobrej Praktyki Rolniczej. Posłużono się także bazą danych Zintegrowanego Systemu Zarządzania i Kontroli, znajdującej się w zasobach własnych LOR ARiMR w Zielonej Górze.

WYNIKI BADAŃ

W tabeli 1 przedstawiono zebrany materiał, w którym obsada zwierząt została przeliczona na Duże Jednostki Przeliczeniowe (DJP). Pozwoli to w dalszej części pracy odnieść oceny zgodności stanu obecnego z elementami Zwyczajnej Dobrej Praktyki Rolniczej.

Tab. 1 Zestawienie wizytowanych gospodarstw w Kotlinie Kargowskiej

Lp.	Numer gospodarstwa	Liczba (sztuki)		Ilość UR gospodarstwa	Obornik (sposób przechowywania)	Gnojowica (sposób przechowywania)	Obornik (stosowanie)	Nicużytki	Struktura zasiewów
		bydło DJP	trzoda Chlew. na DJP						
1	1	-	23,2	31	Składowany na płycie obornikowej	Szambo	Pod zboża -jesień	Łąki (5 ha)	Zboża - 80%
2	2	-	6,0	10	Pryzmowany na polu	Szambo	j.w.	Brak	Zboża - 90% Ziemniaki
3	3	-	5,6	15,6	Pryzmowany na polu	Wywóz bezpośredni o na pole	j.w.	25 arów	Zboża - 80%
4	4	-	7,0	17,24	Pryzmowany na polu	Szambo	j.w.	Nie ma	Zboża - 70% Ziemniaki
5	5	-	3,0	14	Składowany na płycie obornikowej	Szambo	j.w.	Las	Zboża - 90%
6	6	-	16,0	10	Pryzmowanie na polu	Szambo	Jesienią	Nie ma	Zboża - 80% Buraki cukrowe
7	7	-	4,0	27	Pryzmowany na polu	Szambo	j.w.	Brak	Zboża - 80%
8	8	69	8,4	118	Składowany na płycie obornikowej	Szambo	j.w.	Piaski, mokradła	Zboża - 80% Buraki cukrowe Ziemniaki
9	*9	43	-	50	Pryzmowany na polu	Szambo	Jesienią pod zboża i buraki	Piaski	Zboża - 60% Buraki Ziemniaki
10	*10	23	1,6	17,15	Pryzmowany na polu	Szambo	Jesienią pod zboża i okopowe	Zadrzewienia i zakrzaczenia	Zboża - 80% Motylkowe Ziemniaki
11	*11	12	-	8	Pryzmowany na polu	Szambo	Jesienią pod zboża i ziemniaki	Brak	Zboża - 90% Ziemniaki
12	*12	5	-	26	Pryzmowany na polu	Szambo	j.w.	20 arów piaski	Zboża - 80% Ziemniaki
13	*13	2	12,0	13	Pryzmowany na polu	Szambo	j.w.	Brak	Zboża - 80% Ziemniaki
	Śred.	12	6,6	27,46	x	x	x	x	x

* gospodarstwa znajdujące się na obszarze ONW w Kotlinie Kargowskiej (Gmna Trzebiechów)

Bydło było utrzymywane w 7 gospodarstwach, przy obsadzie od 2 DJP do 69 DJP, natomiast średnia ilość DJP w ankietowanych gospodarstwach wynosi 12 DJP. Żywiec wieprzowy produkowany jest w 7 gospodarstwach typowo „trzodowych” utrzymujących od 3 do 23,2 DJP. W 3 gospodarstwach o produkcji mieszanej znajdowało się od 1,6 do 12 DJP trzody. Mamy tu więc do czynienia z małymi i średnimi gospodarstwami produkcji zwierzęcej.

Na uwagę zasługuje fakt, że tylko 3 gospodarstwa na 13 posiadały wymaganą płytę gnojową. Pozostałe gospodarstwa składowały obornik na polu przeznaczonym do nawożenia. Wywóz z gospodarstw następował raz w tygodniu. Jedynie w 4 przypadkach obornik był przyzrywany w jednym miejscu na polu. W żadnym przypadku nie stosowano metody kompostowania obornika przez okres co najmniej 6 miesięcy [Dauer, 2003]. Najczęściej dobry dojazd do pola wyznaczał miejsce składowania.

Interesujące jest, że większość gospodarstw aplikuje obornik pod zboża, raz do roku wczesną jesienią. Jak podaje Dauer [2003] praktyka taka jest niewłaściwa.

Również gospodarka gnojowicą prowadzona jest we wszystkich gospodarstwach w niewłaściwy sposób, w tym w jednym przypadku wywozi się ją na bieżąco bezpośrednio na pole. Powszechną metodą jest rozlewanie gnojowicy na ściernisko, ewentualnie po orce zimowej i mieszanie jej z glebą dopiero w czasie uprawek późniejszych lub nawet przy zespole uprawek przedsiwnych.

Zbiorniki (szamba) nie mają wymagającej objętości do zgromadzenia 6 miesięcznej produkcji tego nawozu. Stanowią również w większości przypadków zbiornik dla odpadów bytowych (fekalia, detergenty) z gospodarstwa. Praktyka taka jest niezgodna z dobrze pojętą gospodarką nawozową i rodzi niebezpieczne skutki dla środowiska [Dauer, 2003].

W płodozmianie stosowanym przez gospodarstwa tylko w jednym przypadku zachowany jest normatyw unijny tj. 60% zasiewu zbóż [Dauer, 2003]. W pozostałych gospodarstwach stosunek ten znacznie przekracza 80%.

Normy unijne zastrzegają sobie górną granicę obsady DJP na poziomie 1,5 DJP/ha UR. Z przedstawionej analizy w powyższej tabeli (tab. 2) wynika, że średnia obsada Dużych Jednostek Przeliczeniowych w ankietowanych gospodarstwach wynosi 0,67 DJP/ha UR. Tylko w gospodarstwie nr 6 wskaźnik ten przekroczył wartość graniczną. Natomiast w gospodarstwach nr 10, 11 zbliża się do tej wartości. Są to gospodarstwa, które znajdują się w obszarze objętym dodatkowymi dopłatami w ramach Obszarów o Niekorzystnych Warunkach Gospodarowania (ONW).

Wartości te świadczą o dużej koncentracji zwierząt w stosunku do posiadanych UR przez gospodarstwo. Stan taki jednoznacznie będzie determinował w przyszłości możliwości powiększenia stanu pogłowia gospodarstwa bez wzrostu powierzchni UR.

W tabeli 3 zestawiono ilości zwierząt w poszczególnych grupach wiekowych w badanych gminach. Wartości podane są w ilościach rzeczywistych i przeliczonych na Duże Jednostki Przeliczeniowe. Z porównania widać, że jeśli chodzi o produkcję bydła, to w obu gminach stan zwierząt jest na podobnym poziomie i wynosi odpowiednio 203 DJP dla gminy Trzebiechów oraz 202 DJP dla gminy Bojadła. Różnice występują natomiast w porównaniu obu gmin pod względem liczby świń. W tym wypadku w

gminie Trzebiechów jest o prawie 58 DJP trzody chlewnej więcej w stosunku do drugiej badanej gminy.

Tab. 2. Liczba DJP na ha w ankietowanych gospodarstwach

L.p.	Numer gospodarstwa	Liczba DJP (bydło)	Liczba DJP (trzoda)	Suma DJP w gospodarstwie	Ilość UR w gospodarstwie	Średnio DJP/ha UR w gospodarstwie
1	1	-	23,2	23,2	31,0	0,74
2	2	-	6,0	6,0	10,0	0,60
3	3	-	5,6	5,6	15,6	0,35
4	4	-	7,0	7,0	17,24	0,40
5	5	-	3,0	3,0	14,0	0,21
6	6	-	16,0	16,0	10,0	1,60
7	7	-	4,0	4,0	27,0	0,14
8	8	69,0	8,4	77,40	118,0	0,65
9	9*	43,0	-	43,0	50,0	0,86
10	10*	23,0	1,6	24,6	17,15	1,43
11	11*	12,0	-	12,0	8,0	1,50
12	12*	5,0	-	5,0	26,0	0,19
13	13*	2,0	12,0	14,0	13,0	1,07
	Średnio	25,66	8,68	18,52	27,46	0,67

* gospodarstwa znajdujące się na obszarze ONW w Kotlinie Kargowskiej (Gmna Trzebiechów)

Tab. 3 Stan pogłowia bydła i trzody chlewnej w badanych gminach (na podstawie danych ARiMR)

Grupa zwierząt	Współczynnik przeliczeniowy	Trzebiechów		Bojadła	
		sztuka fizyczna	DJP (SO)	sztuka fizyczna	DJP (SO)
Bydło pow. 2 lat (krowy i jałówki cielne)	1	118	118	131	131
Młode bydło w wieku 1-2 lata	0,8	74	59,2	58	46,4
Cielęta poniżej 1 roku	0,3	86	25,8	82	24,6
Suma		278	203	271	202
Prosięta poniżej 6 m-cy	0,02	740	14,80	756	15,12
Warchlaki od 3 do 6m-cy	0,1	723	72,30	583	58,30
Lochy na chów 6-m-cy i starsze	0,3	240	72,00	240	72,00
Knury i knurki hodowl. pow. 6 m-cy	0,3	9	2,70	23	6,90
Tuczniaki bekonowe i inne	0,2	702	140,40	462	92,40
Suma		2414	302,20	2064	244,72
ŁĄCZNIE DJP			505,20		446,72

W tabelach 4 i 5 zestawiono wielkości użytków rolnych z podziałem na ogólną powierzchnię rolniczą badanych gmin, użytki rolne, grunty rolne i użytki zielone. Porównując te wartości do ilości gospodarstw w poszczególnych gminach, obliczono wartości średnie. Na uwagę zasługuje fakt, że w stosunku do średniej wielkości gospodarstwa w województwie lubuskim, wynoszącej 10,99 ha gminy te cechują się większą średnią powierzchnią gospodarstwa, wynoszącą odpowiednio 22,23 ha w gminie Trzebiechów i 18,67 ha w gminie Bojadła. Świadczy to o tym, że są to obszary o lepszym rozwiniętym rolnictwie w stosunku do reszty województwa.

Tab. 4. Wielkość powierzchni rolniczej w gminie Trzebiechów (na podstawie danych GUS, ARiMR)

Nazwa obszaru	Powierzchnia ogólna [ha]	Użytki rolne [ha]	Grunty orne [ha]	Użytki zielone [ha]	Liczba gosp. rolnych	Śred. pow. gosp [ha]
Gmina	8099	4958	3451	1507	223	22,23
Wojew.	886752	357869	269654	88215	32560	10,99

Tab. 5. Wielkość powierzchni rolniczej w gminie Bojadła (na podstawie danych GUS, ARiMR)

Nazwa obszaru	Powierzchnia ogólna [ha]	Użytki rolne [ha]	Grunty orne [ha]	Użytki zielone [ha]	Liczba gosp. rolnych	Śred. pow. gosp. [ha]
Gmina	10255	4293	3085	1208	230	18,67
Wojew.	886752	357869	269654	88215	32560	10,99

Porównując ilości zwierząt wyrażone w Dużych Jednostkach Przeliczeniowych w stosunku do użytków rolnych w poszczególnych gminach, uzyskujemy wartości odpowiednio: 0,1018 DJP/ha w gminie Trzebiechów i 0,1040 DJP/ha w gminie Bojadła. Wartości te wskazują na duży „zapas” użytków rolnych w stosunku do ilości zwierząt, nie stwarzający zagrożenia dla przekroczenia normatywu unijnego wynoszącego 1,5 DJP/ha. Ważne staje się tylko zwrócenie uwagi gospodarstwom, w których wartości są już przekroczone lub zbliżają się do limitu, by kooperując z innymi gospodarstwami, ukierunkowanymi szczególnie na produkcję roślinną, prawidłowo zagospodarowały odchody produkcji zwierzęcej, nie zagrażając równowadze środowiska naturalnego.

WNIOSKI

Z przedstawionych badań wynika, że powszechną praktyką w gospodarstwach jest brak stosowania płyty obornikowej, a występujące sporadycznie przestarzałe ich

konstrukcje nie spełniają dzisiejszych wymogów technicznych i nie mogą być brane pod uwagę.

Równie powszechne jest przyzwanie obornika na polu bez zabezpieczenia przed przedostawaniem się gnojówki do wód powierzchniowych.

Niewłaściwa struktura zasiewów uniemożliwia prawidłowe zagospodarowanie obornika i gnojowicy. Wynika to głównie z tradycji, ale stan taki może okazać się czynnikiem determinującym stosowanie zasad ZDPR przez polskich rolników, a w konsekwencji uzyskanie dopłat z funduszy unijnych. Zwiększenie produkcji zwierzęcej w wielu gospodarstwach wiązać się będzie z koniecznością powiększeniem areалу UR.

Sensowne wydawać się może nawiązanie kooperacji z gospodarstwami specjalizującymi się w produkcji roślinnej w celu zagospodarowania nadwyżek obornika i gnojowicy.

W tym miejscu widzimy dużą rolę ARiMR, która poprzez płatności z funduszy unijnych zachęci rolników do szukania rozwiązań umożliwiających prawidłową gospodarkę gruntami i odchodami zwierzęcymi.

Średnie wartości dla badanych gmin wskazują, że problem przenawożenia organicznego gleb nie istnieje, choć może mieć czasem charakter lokalny i powinien być rozwiązany. Przedstawione badania są pilotażowe dla gmin Bojadła i Trzebiechów; zamierzeniem autorów jest przeprowadzenie badań dla całego województwa lubuskiego.

LITERATURA

ARiMR LOR, 2004: Baza danych ZSZiK w Zielonej Górze.

DAUER D., 2003: *Zwykła Dobra Praktyka Rolnicza*. Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach.

GORLACH E., MAZUR T., 2002: *Chemia rolna*. Wyd. PWN, Warszawa.

GREINERT H., DRAB M., MENDALUK J., 1983: Kształtowanie się zawartości N-NO₃, N-NO₃, N-NH₄ i P-PO₄ w wodach rzek Obrzyca i Obry Leniwej w latach hydrologicznych 1981/82 oraz 1982/83.